

MODERN NYOMDÁSZAT.

Gutenberg művészete oly magas fokon áll manapság, hogy azt bátran a «tökély» epithetonnal lehetne fölruházni. Álomnak is merész lett volna az még csak 50 év előtt is, a mit ma nyomdász-kéz és nyomda-gép előállítani képes. A nyomdászatnak e hatalmas föllendülése nem ismeretlen már a laikus közönség előtt sem s ennél fogva bizonyos követelményeket támaszt a nyomdák irányában és versenyre készíti azokat. Nem a nyomtatványok minél olcsóbb előállítására, a minden áron való versenyre gondolok itt, hanem arra a nemesebbre, mely ambícióval dolgozik és túlszárnyalni iparkodik a szép munkát a még sokkal szebben kiállítottal.

A nyomdászat általános haladása hatással volt Magyarországra is és különösen alkotmányunk visszaállítása óta annak nyomai szerte észlelhetők.

Be kell ugyan ismernünk, hogy a mi nyomtatványaink specialis jelleggel nem bírnak, sőt nem is bírhatnak, mert arra az eszközök — szakiskola, öntödék a magyar styl megteremtésére — hiányoznak; de megvan a buzgóság a szép minták utánzására, melyekkel főképp Németország, a nyomdászat igazi hazája, bőven lát el bennünket.

Csakhogy nem szabad ám mindent a külföldtől várunk; szedőinknek önállóságra kell törekedniök, nyomóinknak pedig, a kik hívatva vannak a szedő szorgalmas munkáját méltóan betetőzni, minél jobban bele kell mélyedniök a gépek és színek titkaiba. Legbiztosabb út erre nálunk az *önképzés*. A modern nyomdászat reánk parancsolja ezt. A technikai találmányok, újítások és fogások szaporodásával a mi föladataink is szaporodnak. Tanulmányoznunk kell a nyomdászat legújabb vívmányait és a keretünkbe illőt észszerűen fölhasználni. E mellett fejlesztenünk kell szellemi életünket. Áll ez különösen a szedőkre.

Nálunk a szedőnek nagy szüksége van az önképzésre, mert felsőbb iskolai tanulmány nélkül lépven a pályára, szellemi tekintetben egészen önmagára van utalva.

Alapjában véve minden szedőnek némi általános műveltséggel kell bírnia. Mert megbecsülhetetlen haszon és előny háramlik reá, ha a kezén megforduló különbnél-különb kéziratokat elolvasni és megérteni s olykor még szedésközben ki is javítani képes.

A *compress*-szedőnek e mellett még egy kis nyelvismerettel is kell bírnia; a magyar nyelv tökéletes ismerete mellett nálunk el kell sajátítnia a németet s a franczia és angol olvasást, a görög, cyrill s egyéb idegen alfabéteket, hogy alkalom adtán a saját és az üzlet érdekében kikerülje a reá nézve egyszersmind megszégyenítő korrekturákat.

A mi a *compress*-szedés technikai oldalát illeti, e tekintetben is igen sok a megszívlelni való, mert úgy tapasztalom, hogy ez az egyszerű szedés még némely gyakorlott szedő részéről is a legmostohább, bánásmódban részesül. Pedig a síma szedés, mint

ős előfutárja és alapja a szedés összes ágainak, a legnagyobb figyelmet és pontosságot igényli.

Nem szándékozom itt előadást tartani a compress-szedés elemeiről, de a fölfogásom szerinti helyes szedést röviden jellemezni akarom.

A compress-szedés technikai szabályoknak van alávetve, melyeket az idők folyamában a folyton fokozódó jó ízlés állapított meg s melyektől eltérni nem szabad. Így például a sorok kizárásánál föttekintettel kell lenni a szók közötti hézag arányos fölosztására; figyelni kell továbbá arra, hogy egy nagyon szűken tartott sort ne kövessen egy nagyon tágan tartott, vagy megfordítva; mert ez a mellett, hogy nem szép, az olvasásnál még szemrontó is. Szavak esetleges ritkítását *egyforma* spatiumokkal kell eszközölni, a sor végén a kötjel elé spatiumot nem tenni, de a ritkított szók közé egy spatiummal mindenesetre többet, hogy az arány teljesen helyreálljon. A sok egymásutáni kötjelt a sorok végén, lehetőleg kerülni, és ha szedésközben pontozás fordul elő, a pontok közé legföljebb egy harmadot tenni és már az első pontot is nem közvetlenül a szó után helyezni. Az elválasztásoknál tekintettel kell lenni a helyes ragozásra, de különösen szélesebb alaknál a három-négy betűből álló rag másik sorba vitelét kikerülni. E mellett szigorú következetességet tanúsítani a jelek, például a lúdlábak ki- vagy befordított elhelyezését, de főképen a helyesírást illetőleg, hogy hosszú legyen-e vagy rövid, magyaros vagy latinos, a mint (a szerző sajátja szerint) a körülmények kívánják.

Látnivaló tehát ebből, hogy a compress-szedéshez nem elegendő a jó kizárás, kell ehhez némi intelligencia és szépiészeti érzék is.

Ha egy compress-szedő ezen előnyökkel rendelkezik, a legjobb könyvszedővé nőheti ki magát, a ki a legbonyolultabb művek elkészítését minden nagyobb megerőltetés nélkül magára vállalni és sikeresen keresztülvinni képes leend.

A művekkel foglalkozó szedőnek még a táblázatos és matematikai szedésről is fogalmat kell szereznie, hogy keze biztosan és gyorsan győzze le a művében netán előforduló s kiváló pontosságot igénylő táblázatos és matematikai részeket.

Ha a hangjegyek kötelező ismeretétől el is tekintünk és azt specialistára bízuk, egy jó könyvszedőtől meg lehet követelni, hogy a művében előforduló címeket ízlésesen kiszedni és beosztani tudja és legalább annyi jártasságot tanúsítson a modern accidenziában, hogy annak termékeiről magának önálló ítéletet formálhasson.

Egy jó könyvszedőnek kitűnő qualifikációja van az accidenz-szakra, különösen ha kedve is van hozzá, mert az accidenziának is egyik fő föltételét a szigorú pontosság képezi. A ki azonban egyszer az accidenziára adta magát, annak, bár a compress-szedéshez nagyon is kell értenie, ehhez többé kedvet nem igen érez.

A magasabb értelemben vett accidenzia közel rokonságban áll a szépművészettel, amennyiben ez is élénk fantáziát és teremtő-erőt igényel.

A hivatott accidenz-szedő feje a folytonos tervezetések kohója és minél jobban beleéli magát az accidenz-szedés ismereteibe, annál inkább látja annak kimeríthetetlen voltát. De hogy ama tervek megtisztultan a salaktól kerüljenek napfényre, az accidenz-szedőnek a styl és ízlés páros tulajdonságával kell bírnia.

Az ízlés és stilszerűség nem terem egészen magától, azt el kell sajátítani és el is lehet a kínálkozó különféle dolgozatok megfigyelése és összehasonlítása által. A szorgos és beható megfigyelésen kívül lényeges kellék az *accidenz-szedőre* nézve a *rajz-ismeret* és ebből kifolyólag jobbadán a *vázlatozás* tehetsége. A teremtő-erőt és ízlést, nézetem szerint, nagyban képes hatványozni a rajz-ismeret. Csakis azon munkás-kéz alatt finomul a munka teljes *æsthetikai* és harmonikus egészszé, mely a szépzészet törvényekbe nem ütköző formás vázlatot képes papírra vetni.

Ne is mulasztja el egy komolyan törekvő *accidenz-szedő* sem minden alkalommal a figyelmét különösen megragadó *plasztikai* tárgyakat vázlatába fölvenni, szabad idejében kidolgozni és alkalmilag értékesíteni. Motivum van elég és pedig hálás. Például egy háznak a homlokzata, vagy a kapuja; egy színházi *proscenium*, színházi *függöny* vagy *díszlet*; egy díszesen faragott *tükör* vagy *szekrény* stb. stb. Hát még a sok *typographiai* minta, melyeket nem kell éppen *szolgailag* utánózni, hanem a saját *fantáziájával* kibővíteni vagy módosítani és a rendelkezésre álló anyaghoz *idomítani*. A *styl* közömbös marad, csak egyöntetű legyen. Lehet az *barokk*, *ornamentális*, *renaissance* (ez utóbbi most igen divatos), sőt *bizarr amerikai*, — csak *kozmpopolita* (vegyes) *styl* ne legyen, mert ez, bármily szép lehet pillanatra a szemnek, de alapjában véve *eltévesztett termék* s a jó ízlésnek és szépnak *arczulcsapása*.

A jó ízlést és a szépet pedig nem szabad soha szem elől tévesztenünk. Ha a folytonos gyakorlat és lankadatlan megfigyelés közben *ítélő* tehetségünk *megizmosodott*, a szépet a nem-széptől meg tudjuk

majd különböztetni. A szépnek megítélésénél az ízlés mérvadó, csakhogy az egyéni ízlést nem szabad föléje rendelni a tudomány által megállapított szépészeti szabályoknak, melyeket önkéntelenül el kell fogadnia minden művelt embernek.

A rajz-ismeret tehát képesíteni fogja az accidenz-szedőt, hogy csakis a szépnek szolgálatában fejtse ki tehetségét. A rajz fogalmával a symmetria iránti érzék és a szemmérték is fölöttébb tökélyesbül. Már pedig minden munkának, mely az accidenz-szedőre bízatik, a symmetriának megfelelő tetszetős alakot kell öltenie, olyat, melyre kisebb és nagyobb nyilatkozásaiban már a természet is megtanítja az embert.

Ezek után még csak néhány gyakorlati tanácscsal szolgálok és némileg a körzetszedésre is kiterjeszkedem.

Az accidenz-szedő mindenekelőtt igyekezzék egészen megismerkedni a nyomda betűkészletével, körzeteivel és egyéb anyagával. Különösen a körzeteket tanulmányozza, hogy azok minden egyes darabját megfelelően alkalmazni képes legyen. Erre már a vázlatnál is szüksége van, mert ha a kellő tájékozottsággal bír, a vázlatába illő körzetrészt kézzel bele nyomva, könnyen fogalmat alkothat magának az egésznek symmetriai jogosultságáról. A munka kivitelénél pedig őrizze meg nyugodtságát, mert különben könnyen végzetes túlzásokba eshetik.

A modern nyomdászat a stylszerűségnek ad ma előjogot. Erre nagy súlyt kell fektetni az accidenz-szedőnek. Azért bármily munkát kapjon is kezébe, azon legyen, hogy ha nem is egészen egy jellegű, de mindenesetre összeillő betűkből legyen az szedve és ha körzet kívántatik, az is egybehangzó legyen a szedéssel.

Ha címlapot kell szednie valamely műhöz, alkalmazkodjék annak belső jellegéhez. Ha fejléc és kezdőbetű (initiale) fordul elő szedésében, ne legyen például az egyik német ornamentika, a másik meg olasz renaissance. Ugyanez áll a vignettákra is.

Czímkarttyáknál, levélfejeknél tekintettel legyen a megrendelő üzletére; meghívóknál, tánczrendeknél a röpke eleganciára; prospektusoknál a szembe-tűnőség- és tömörségre; körleveleknél a folyóbetűk és kiemelendő sorok csinos és egységes jellegére és a szemnek jóleső ritkított beosztásra; dísz-okmányoknál az imponáló nyugodtságra és valószínűségre a síma vagy architektonikus körzet összeállításában és a szöveg-soroknak a körzethez mért helyes arányára és odaillendőségére.

Általában véve pedig nemes egyszerűség vonuljon végig munkáin, mely jobban hódít minden salangnál és mesterkéeltségnél.

Sok ügyességet és leleményt kell kifejtenie az accidenz-szedőnek a *keretek* összeszerkesztésénél. Mert az ornamentikus vagy góthikus szalag maga, vagy bármely egyéb czifrázat nem képez még teljes körzetet, s így annak külső és belső kibővítése és kiegészítése okvetlen szükséges. S ebben rejlik a tulajdonképeni nehézség. A tám- és nyugpontul szolgáló szegélyek *tapintatos* megválasztása és *helyes* odaillesztése képezi a körzet-fölepítés lényegét, mert csak ezáltal válik a körzet azzá, a mivé lenni kell: nyugodt és hatásos festői keretté.

Határozott szabályokat e tekintetben föllállítani nem lehet, de némi útbaigazítás mégis adható.

A minden oldalukon egyforma, valamint a csillag- és köralakú körzetek összeállítása önként mutatkozik és ezeknek sarkai is mintegy maguktól képződnek.

Az *ornamentális* körzetnél azonban tekintettel kell lenni annak fő- és alapvonására, mely mint tengely húzódik rajta végig és úgy kapcsolandó össze, hogy a súly szerinti nehezebb rész mindig belül maradjon, az ornamentum rajza belülről kifelé mozogván.

Ha az ornamentummal tisztában vagyunk, kezdődik csak a szedő művészete, mely a fő körzet mellett futó szegélyek, vonalok és sarkok alkalmazásában áll. A fő figyelem itt az átmenetekre fordítandó, a mit legjobban a mindenféle vastagságú és minőségű vonalokkal lehet elérni. Egyáltalában minden szalagszerűen futó szegélyt vonalokkal kell határolni s a körzet súlypontja mindenkor belülré helyezendő, tekintettel azonban az arányra és a rendelkezésre álló térre. Megjegyzendő még, hogy a vonalok és szegélyek ne tapadjanak egymásra, de ne is legyenek túlságosan elválasztva; ne legyenek oly finomak, mint a lehelet, de viszont oly vaskosak sem, hogy súlyoknál fogva önmagukban is összeroskadva, még a szöveget is tönkre tegyék.

Az e cikk keretében foglaltak természetesen korántsem merítik ki — minthogy ki sem is meríthetik — a compress- és accidenz-szedés tárgyát, csak némi kiegészítő adalékot képeznek az «Évkönyv» 1887-iki folyamában megjelent igénytelen dolgozatomhoz az accidenziáról. Egy-egy porszem az épülethez, melynek «szakirodalom» a neve, melyet mindannyiunknak munkálni kell a magyar nyomdászat fölvirágoztatása érdekében. A mit már tudunk, azt, bármily egyszerű is technikai szempontból, nem árt ismételve elolvasnunk, a mit pedig nem tudunk, arról nem árt tájékozódunk és a gyakorlatban minél inkább hasznunkra fordítani.

Kleinmann Frigyes.